

Tadeusz Marian Kotarbiński
Autor tekstu: **Elżbieta Ciborska**

Jeden z najwybitniejszych filozofów polskich, wybitna postać szkoły lwowsko-warszawskiej, dzięki której polska filozofia zasłynęła na świecie, a zarazem autorytet najwyższej próby.

Urodził się w Warszawie 31 marca 1886 roku, w rodzinie o tradycjach ziemiańsko-artystycznych. Jego ojciec Miłosz był rysownikiem i krytykiem artystycznym, dyrektorem Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie. Matka Ewa pochodziła z Koskowskich. Stryj Józef był aktorem i krytykiem literackim, a przede wszystkim dyrektorem krakowskich teatrów, który wywarł wpływ na młodopolską awangardę teatralną. Brat Mieczysław był profesorem malarstwa i grafiki Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i warszawskiej ASP.

Lata gimnazjalne dzielił między Warszawę (do strajku szkolnego w 1905 roku V Filologiczne Gimnazjum Rządowe), następnie Kraków z nadzieją na studia bez matury, co okazało się złudzeniem. Został bowiem wolnym słuchaczem Wydziału Filozoficznego Wszechnicy Jagiellońskiej. Poznał tam późniejsze sławy, jak Bronisław Malinowski, Stanisław Ignacy Witkiewicz i Leon Chwistek, które wywarły wpływ na jego postawę światopoglądową.

Dla zdania matury przekroczył ponownie granicę zaboru rosyjskiego pod przybranym nazwiskiem Borowiecki. Wiosną 1906 przystąpił do egzaminów w prywatnym gimnazjum generała Chrzanowskiego, gdzie zdał maturę.

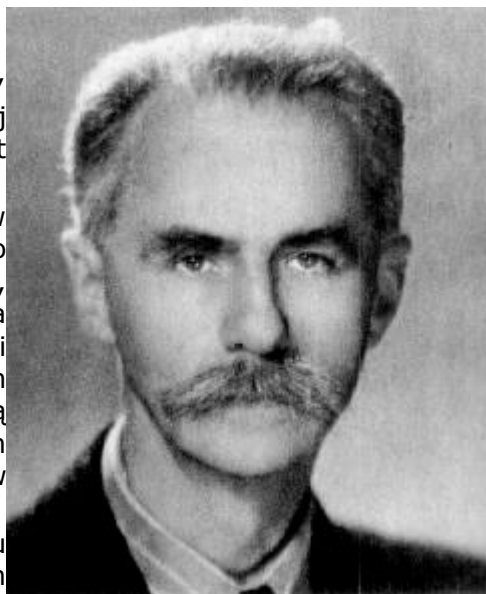
Początkowo

chciał być architektem i w tym celu podjął w latach 1906-1907 studia architektoniczne najpierw na Politechnice Lwowskiej, potem w Darmstadt. Jednak musiał powrócić po raz trzeci do gimnazjum dla uzyskania państwowej matury. Być może jednak pobyt w tym niemieckim miasteczku był zacznym prakseologii, czyli stworzonej przez niego nauki o sprawnym działaniu. Bowiem jego uwagę przykuł dobry teatr utrzymywany przez księcia Hesji i niebawoma systematyczność, porządek i sprawność lokalnej społeczności. Wiosną 1907 roku trafił z grupą młodych ludzi, będących w podobnej sytuacji, do estońskiej Parnawy i tam zdał wszystkie egzaminy w ramach matury państwowej.

Studia odbył na Uniwersytecie Lwowskim pod kierunkiem wybitnej filozoficznej osobowości, jaką był profesor Kazimierz Twardowski (1866-1938), pochodzący z Wiednia twórca Polskiego Tow. Filozoficznego (1904) i czasopisma *Ruch Filozoficzny*. Stworzył on szybko we Lwowie wpływowy ośrodek filozoficzny, określany później jako szkoła lwowsko-warszawska. W 1912 r. wypromował Kotarbińskiego na doktora filozofii.

Młody filozof dostrzegał potrzebę krzewienia zasad swego mistrza. Uważał, że unikanie, gdzie się tylko da, skrajnych rozwiązań i przestrzeganie ładu społecznego nie kłóci się z przejawami zbiorowych porywów, zapałów i uniesień. Przeciwnie, umiejętność działania, porządek, systematyczność mogą się stać podstawą większych zamierzeń, by te nie „słonęły słomianym ogniem”, zamiar owocował czynem. Kotarbiński zawdzięczał wiele profesorowi Stanisławowi Leśniewskiemu, od którego przejął system logiki formalnej, będący osnową najważniejszego dzieła, czyli *Elementów teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, wydanego w 1929.

W 1912 roku wraz z wieloma innymi uczonym przeniósł się Kotarbiński do Warszawy. Wzorem inteligencji tamtych lat zaczynał od pracy w szkołach średnich. Posłannictwo nauczycielskie, pojęte jako walka o prawdę, towarzyszyło mu całe życie. Nauczał języka i literatury klasycznej w gimnazjum im. Mikołaja Reja (1912-1918), dodatkowo wykładał logikę, etykę, metodologię nauk i elementy prakseologii na kursach pedagogicznych J. Miłkowskiego (1913) i na kursach kupieckich (1916-1917). Włączył się do prac Instytutu Filozoficznego, Racionalista.pl

założonego w Warszawie w 1915 roku. W 1918 objął I Katedrę Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego i był jej kierownikiem do wybuchu wojny. W 1919 roku awansował na profesora nadzwyczajnego. W dziesięć lat później został profesorem zwyczajnym. Wówczas też był dziekanem Wydziału Humanistycznego UW (1929-1930). Został członkiem redakcji i publicystą *Racjonalisty*. Drukował również w *Przeglądzie Społecznym*, *Studio*, *Wiedzy i Życiu*, *Przeglądzie Społecznym*. Wygłaszał pogadanki w Polskim Radiu.

Podczas drugiej wojny światowej

wykładał na tajnych kompletach. Poświęcił im wydaną w 1961r. książkę o tajnym Uniwersytecie Warszawskim.

W 1943 ze względu na grożące mu niebezpieczeństwo opuścił wygodne mieszkanie w profesorskim domu na Brzozowej 13. Przez kilka miesięcy chronił się w Krężnicy Okrągłej w Lubelskiej w majątkach Zofii Kuźnickiej i Zofii Klarnierowej. Po powrocie do Warszawy kontynuował w swoim mieszkaniu nauczanie z przerwą na przełomie 1943/1944, gdy zachorował i przeszedł operację. Dom spłonął w Powstaniu Warszawskim. Zniszczeniu uległo przetłumaczone *Novum Organum* Franciszka Bacona i przygotowywany zespołowo słownik filozoficzny. Spaliły się maszynopisy *Prakseologii ogólnej*, która została odtworzona w 1955 r. jako *Traktat o dobrej robocie*, jak też *Organon* Arystotelesa, który w szeregu innych dzieł w innym przekładzie zaczęto wydawać w kierowanej przez profesora (1951-1953) Bibliotece Klasyków Filozofii PAN.

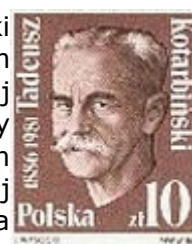
Po powstaniu trafił z rodziną na dwa miesiące do miejscowego lekarza w Gorzkowicach koło Piotrkowa, by następnie rok akademicki 1944/1945 spędzić w Radomiu, gdzie zorganizował wykłady i ćwiczenia z filozofii, z perspektywą zaliczenia ich po wojnie. Tak intensywnej pracy, jak wspomina, nie prowadził bodaj w całym życiu.

Po drugiej wojnie światowej stanął jako jeden z pierwszych do przywracania instytucji oświatowych i pracy nauczycielskiej. Był prelegentem cyklu o sprawności działania w ramach powstałego w marcu 1945 r. Instytutu Naukowo-Społecznego. Współorganizował Uniwersytet Łódzki i był jego rektorem i równocześnie kierownikiem Katedry Filozofii (1945-1949). W Łodzi był dodatkowo redaktorem naczelnym *Myśli Współczesnej* (1946-1949). Od 1946 r. przewodniczył Łódzkiemu Tow. Naukowemu i Tow. Kultury Moralnej. Należał do komitetów bądź rad redakcyjnych czasopism naukowych: *Studia Filozoficzne* i *Studia Logica*. W latach 1945-1946 sprawował mandat poselski do KRN.

Dojeżdżając stale z Łodzi, kierował z B. Nawroczyńskim i S. Pieńkowskim komisją organizującą wznowienie prac w Uniwersytecie Warszawskim i opiekował się katedrą filozofii.

Po powrocie do Warszawy

uczestniczył w I Kongresie Nauki Polskiej. Objął na UW Katedrę Logiki (1951-1957), a następnie I Katedrę Logiki (1957-1961). Był czynnym uczestnikiem Klubu Krzywego Koła w Warszawie (1955-1962). W Polskiej Akademii Nauk kierował Pracownią Ogólnych Problemów Organizacji Pracy (1959-1961). W 1961 r. przeszedł na emeryturę. Pozostał nadal twórczym uczestnikiem życia naukowego i społecznego. Przewodniczył Radzie Naukowej Zakładu Prakseologii PAN (1961-1967) jak również prowadził w Pałacu Staszica konwersatoria filozoficzne, naukoznawcze i prakseologiczne.

Przewodniczył wielu organizacji i towarzystw naukowych w Polsce i za granicą, jak Towarzystwo Naukowe Warszawskie (od 1929), Polska Akademia Umiejętności (członek korespondent od 1951), Polska Akademia Nauk (członek rzeczywisty od 1952, w dwóch kadencjach prezes PAN (1957-1962), członek Prezydium PAN (1957-1968), przewodniczący Rady Naukowej Tow. Naukowego Organizacji i Kierownictwa. Patronował Radzie Naukowej *Wielkiej encyklopedii powszechnej* w PWN. Sygnatariusz „Listu 34”.

Jako prezes PAN prowadził rozmowy z przedstawicielami krakowskiej nauki, postulując odtworzenie Polskiej Akademii Umiejętności.

Poglądy Kotarbińskiego na rozmaite kwestie filozoficzne są powiązane ideą główną, mianowicie realizmem, wręcz reizmem (konkretyzmem), według którego istnieją tylko rzeczy (konkrety), zaś zdarzenia, stosunki, własności nie mają samodzielnego istnienia.

Wiele prac poświęcił etyce niezależnej, wytyczając jej podstawy, takie jak: opiekuńczość, kryterium najrozsądniejszego wyboru, działanie w celu zminimalizowania cierpień i nieszczęść.

Opublikował kilkaset prac.

Obok rozpraw na tematy filozoficzne, zwłaszcza w obrębie logiki, za pomocą której mocno dopominał się o precyzję słów, zabierał głos na tematy żywo go obchodzące. I tak o miejsce humanistyki w Polsce upomniał się w rozprawie *Idea wolności* (1936). Szybko też zastosował głoszone hasła w proteście wobec getta ławkowego. Gdy słuchacze żydowscy odmówili zajęcia wskazanych im miejsc i słuchali profesora stojąc, poprowadził wykłady również w tej pozycji.

W powojennej *Nowej Kulturze* kontynuował dyskurs o humanistyce. W artykule *Niektóre potrzeby humanistyki* pisał o potrzebie *urobienia stosunków międzyludzkich kosztem retrospekcji w kształceniu humanistycznym młodej inteligencji*. W *Studencie* publikował spostrzeżenia o niewłaściwej selekcji kandydatów na studia doktoranckie i o kryteriach dyspozycyjności w doborze osób na stanowiska naukowe (*Przypomnieć prawo Kopernika*, 1971). Obok nauki poczesne miejsce w jego życiu zajmował rysunek, muzyka, teatr i poezja. Miłość do sztuk wszelakich wyniósł z rodzinnego domu. Jako syn malarza posługiwał się swobodnie ołówkiem jako narzędziem grafiki. W 1960 r. wygłosił wnikliwe przemówienie do chopinologów z całego świata. Bywał na premierach teatralnych i operowych. Był na nie nawet zapraszany, gdyż jako pedant wysyłał swe krótkie oceny. Te zaś, podane z gracją, bywały surowym prześwietleniem spektaklu. Teraz, jako cenne pamiątki są pieczołowicie przechowywane w archiwach teatralnych. Wydał zbiór epigramatów *Wesołe smutki* (1956,1966) oraz zbiory liryków *Rytmy i rymy* (1970) i *Wiązanki* (1973). Wreszcie i jego wzięto na recenzenckie języki, gdy Olgierd Sochacki przedstawił w 1970 r. na deskach gdańskiej „Sceny Współczesnej” montaż z wierszy oraz urywków z *Medytacji o życiu godziwym*.

Ukazało się kilka zbiorów artykułów, jak dwutomowy Wybór pism: *Myśli o działaniu* (1957), *Myśli o myśleniu* (1958). Od 1990 roku rozpoczęto edycję *Dzieł wszystkich*, zaplanowaną na dziesięć tomów.

Oto niektóre książki: *Szkice praktyczne. Zagadnienia z filozofii czynu* (1913), *Utylitaryzm w etyce Milla i Spencera* (książkowa wersja pracy doktorskiej, 1915), *Sprawa istnienia przedmiotów idealnych* (1921), *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk* (1929), *Czyn* (1934), *Z zagadnień ogólnej teorii walki* (1938), *Zasady dobrej roboty* (1950), *Kurs logiki dla prawników* (1951), *Humanistyka bez hipostaz* (1952), *Traktat o dobrej robocie* (1955), *Sprawność i błąd* (1956), *Wykłady z dziejów logiki* (1957), *Medytacje o życiu godziwym* (1966), *Hasło dobrej roboty* (1968), *Studia z zakresu filozofii, etyki i nauk społecznych* (1970), *Abecadło praktyczności* (1972).

Otrzymał liczne dowody uznania. Był m. in. doktorem h.c. Universite Libre w Brukseli, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu we Florencji, był członkiem Akademii Nauk ZSRR, Akademii Brytyjskiej, Bułgarskiej Akademii Nauk, Mongolskiej Akademii Nauk, Fińskiego Tow. Naukowego, Academie de Philosophie de Sciences. Członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego i ZNP.

Odnaczony najwyższymi odznaczeniami państwowymi, w tym Krzyżami: Oficerskim (1946), Komandorskim z Gwiazdą (1954), Wielkim (1962), Orderem Sztandaru Pracy I klasy (1956) i Orderem Budowniczych Polski Ludowej (1959). W 1965 r. otrzymał Komandorię francuskiej Legii Honorowej. Był dwukrotnie żonaty: z Wandą Baum, następnie z Diną Sztajnberg-Kamińską (prof. UW — Janina Kotarbińska). Miał dwóch synów: jeden zmarł w młodym wieku, drugi — Adam, wybrał zawód architekta. Po wojnie mieszkał przy Skaryszewskiej. W swoim długim życiu niezmiennie przemierzał szlak z Karowej, gdzie mieszkał w powojennym domu pod numerem 14/16, ku Pałacowi Staszica. Wysoki, szczupły, z charakterystycznym sarmackim wąsem, był przez kilka dziesiątków lat symbolem trwania Warszawy.

Zmarł 2 października 1981 roku w Warszawie.

*

Wykorzystane materiały:

- Marek Jaworski, *Tadeusz Kotarbiński*, Wyd. Interpress, Warszawa 1971;
- Małgorzata B. Jakubiak, *Tadeusz Kotarbiński*, filozof, nauczyciel, poeta, KAW, Warszawa 1987;
- [seria: *Myśli i ludzie*] Jan Woleński, *Kotarbiński*, Wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 1990;

- *Słownik filozofów polskich* pod redakcją Bogusława Andrzejewskiego i Romana Kozłowskiego, Wyd. Fundacja Humaniora, Poznań 1999, s. 85-87;
- Andrzej Śródka, *Uczni polscy XIX-XX stulecia*, T. II: H-Ł, Wyd. Aries, Warszawa 1995, s. 299-302;
- Witold Marciszewski, *Od wydawcy [w:] Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Wyd. PWN, Warszawa 1986, s. 496-498;
- Anna Okołowska, *Pamiętki z rodzinnego albumu. Wszystko, co najważniejsze [w:] Życie Warszawy* nr 157 z 7-8.07.2001

*

„Forum Klubowe” nr 10/2003

Zobacz także te strony:

[Etyka niezależna Tadeusza Kotarbińskiego z perspektywy metaetycznej](#)

[Pięść, mózg i serce. Szkic o filozofii Tadeusza Kotarbińskiego](#)

[Istota etyki niezależnej Tadeusza Kotarbińskiego](#)

[Tadeusza Kotarbińskiego refleksje o człowieku w perspektywie teorii czynu](#)

[Świadectwo niegodziwości. "Nawrócenie" Kotarbińskiego](#)

[Opiekun spolegliwy według Tadeusza Kotarbińskiego](#)

[Krótkość życia](#)

[Hasło życia zgodnego z naturą](#)

Elżbieta Ciborska

Prasoznawca, doktor, autorka m.in. "Leksykony polskiego dziennikarstwa" (2000), "Marketingowe funkcje mediów" (2001)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 28-06-2006 Ostatnia zmiana: 30-06-2006)

[Oryginał..](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4877) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4877>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest

zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl